

ОСОБИСТІТЬ УЧИТЕЛЯ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Романа Михайлишин

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул.Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, 79005*

Найважливішим явищем у школі,
найбільшим повчальним предметом,
найбільш живим прикладом для учня
є сам учитель. Він – уособлений
метод навчання, саме втілення
принципу виховання.

Адольф Дістервег

На підставі аналізу наукових літературних джерел з'ясовано сутність ключових понять: особистість, образ, ідеал, учитель, школа, учень. Проаналізовано дослідження і публікації; обґрунтовано актуальність досліджуваної теми. Розглянуто особистість учителя в історії української педагогічної думки (кінець ХІХ–початок ХХ ст.), зокрема, в педагогічній спадщині Григорія Врецьони, Лесі Українки, Івана Франка, Бориса Грінченка, Якова Чепіги, Івана Ющишина. З'ясовано, що проблема особистості учителя в історії педагогічної думки посідала провідне місце в педагогічній теорії.

Ключові слова: особистість, учитель, образ, ідеал, школа, учень.

Нині особливого значення набуває тема особистості вчителя. Сучасне життя ставить перед ним нові завдання, для вирішення яких потрібні вдосконалені якості особистості та високий професіоналізм.

З метою успішного теоретичного та практичного вирішення цієї проблеми виникає необхідність її вивчення в історії педагогічної думки та активного переосмислення для творчого використання.

Наша мета – аналіз і висвітлення шляхом дослідження спільних й особистісних думок, поглядів педагогів щодо особистості вчителя, його місця і ролі в освітньо-виховній системі, розвитку і творчій самореалізації шкільної молоді.

Проблема особистості вчителя, його світоглядної культури, духовно-морального обличчя, професіоналізму – одна з найактуальніших у педагогіці й філософії освіти. Саме від вчителя, його особистісних характеристик

залежить реалізація навчальних планів, якість освітніх послуг, виховання учнів як у процесі навчання, так і в позанавчальний час.

В історії української педагогічної думки особистість учителя розглядали як одну з центральних, вона поряд з іншими питаннями навчально-виховного процесу посідала головне місце в педагогічній теорії.

Друга половина XIX – початок ХХІ ст. характеризується великою увагою суспільних діячів і видатних педагогів (М. Пирогов, М. Корф, К. Ушинський, С. Миропольський, С. Гасова, М. Драгоманов, І. Франко, Леся Українка та ін.) до особистості вчителя. Педагогічну працю вони розглядали як складну і таку, що заслуговує на повагу, вважали її почесною та відповідальною, називали вчителів реформаторами майбутнього України, носіями духовності.

Актуальною була проблема формування особистості вчителя – активного й завзятого учасника боротьби за незалежність рідної держави і збереження української школи. Справедливо й влучно було зазначено у Львівському часописі “Українське Слово”: “Вчитель – це й школа, й педагогічна думка, й національна ідея” [2, с. 70].

Проблема особистості вчителя, підготовка вчителів для української народної школи стала об’єктом дослідження українських учених.

У 20–30-ті роки ХХ ст. проблемі формування висококваліфікованих, патріотично орієнтованих педагогічних кадрів приділяли постійну увагу кращі представники української галицької інтелігенції: М. Галушинський, Ю. Дзерович, Б. Заклинський, І. Ющишин.

До проблеми особистості вчителя зверталися такі вчені, як В. Андрущенко, С. Гончаренко, Л. Губерський, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, О. Савченко, О. Сердюк, І. Надольний, В. Огнев’юк та ін.

Проблема особистості вчителя, підготовка вчителів для української народної школи Галичини (1919–1939) була об’єктом дослідження українських учених останнього десятиріччя, зокрема, Б. Ступарика, К. Завгородньої, Д. Герцюка, М. Барни та інших.

Про особистість вчителя, вимоги до його професійної підготовки зазначали ще Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, А. Дістервег, Д. Локк, І. Гербат. Зокрема, Я. Коменський професію вчителя називав “найпочеснішою під сонцем” і ставив перед учителем триєдине завдання: щоб він умів, міг і хотів навчати. “Немає нічого легшого, – писав О. Толстой, – як бути професором університету, і немає нічого важчого, ніж бути народним учителем”.

Як справедливо писав І. Ющишин: “При найгірших системах і програмах та при найважчих політичних умовах життя народу висококваліфікований, ідейний і морально здійсціплений учитель і виховник відроджує націю, творить чудо” [9, с. 2].

Глибоко і змістовно проблема особистості вчителя розкрита у підручниках і навчальних посібниках О. Духновича, М. Олесницького, М. Демкова, Д. Тихомирова та інших. Автори підручників зазначають, що ніякі програми, інструкції, дидактичні методи, засоби не принесуть бажаних результатів, якщо вони не будуть оживлені “духом викладання”, а забезпечується дух викладання винятково духом чи особистістю учителя.

Український учитель мав бути підготовленим до реалізації мети школи, оновлення змісту навчально-виховного процесу, в основі якого була національна ідея.

Життя вимагало такого вчителя для української народної школи, який би не тільки викладав предмети, а й ніс у народ національну ідею, був вихователем у широкому розумінні цього слова, активним учасником просвітницької та позашкільної роботи.

Вважали, що школа може виконати свої завдання щодо формування національно-свідомого покоління за наявності декількох чинників: програм, підручників, національно свідомого учителя. У різні часи першочерговим був той чи інший чинник, однак важливе значення упродовж досліджуваного періоду надавалося особистості вчителя.

Значне місце відведено особі вчителя та його діяльності в публікаціях *Григорія Врецьони* (1839–1901), який наголошував, що “діяльністю вчителя є виховання народу” і що “немає краснішого і приємнішого званням учителя, а саме учителя народного, якщо він добре розуміє своє призначення, мету навчання, уміє застановитись над важливістю свого апостольства, своєї корисної і високої праці коло виховання молоденького покоління” [6, с. 2].

Провідною в публікаціях Г. Врецьони є думка, що особа вчителя, керівника школи або класу, його особистий приклад відіграють головну роль у вихованні: “Учитель, який власним прикладом показує учням, як треба жити, не має перешкод у вихованні” [6, с. 31].

У статті “Школа та учитель” він наголосив, що як хороше господарство свідчить про доброго господаря, так і за шкільними класами бачимо школу, пізнаємо вчителів. Саме тому треба, щоб школою була особа вчителя.

У “Газеті шкільній” публікує “Листи педагогічні”, в яких, відповідаючи на листи молодого педагога, де він запитує, як має поступити, одержавши учительську посаду, розкриває вимоги до вчителя і його роль у тодішньому суспільстві.

Першим обов’язком молодого вчителя повинне бути намагання добре зарекомендувати себе на новому місці, як добру людину, досвідченого педагога. Врецьона наставляє молодого колегу, як той має одягатися, поводитися під час зустрічі, про що говорити. Він повчає, щоб молодий друг, люблячи свою рідну мову, шанував і мову інших; дотримувався такту. Педагог зауважує: “Ми знаємо, що лише той добре кінчить, хто добре почне і

почате діло поведе далі добре... йди з вірою на свою посаду і старайся діло своє, діло учителя народного – того апостола просвіти і добробуту – добре з Богом почати. Уважай, що тебе посилають учити всього доброго, хорошого і корисного... маєш бути учителем, і очевидно учителем добрим, бо лише таких потребує народ” [6, с. 32].

Важливим аспектом учительської праці є знання вікових особливостей учнів та врахування їх у навчально-виховному процесі.

Учитель, на думку Григорія Врецьони, має добре знати історію свого народу, використовувати її для виховання; докласти всіх зусиль до виховання чесних членів родини, розумних громадян, вірних синів свого народу і церкви; реалізувати принципи народності на уроці і в позаурочний час.

Розмірковуючи над питанням, чи має народний учитель бути релігійним, педагог наголошує, що кожний добрий учитель вчить правди, а правда є Божою, то з цього випливає, що коли ми в школі вчимо пізнавати природу такою, якою вийшла від Творця свого, то вчимо правди, вчимо релігії. Вчитель має пам'ятати, що навчання і виховання молоді є справою Божою, святою справою лише тоді, коли добре насіння впаде з рук доброго сівача на добру землю, вчитель має бути добрим сівачем.

Аналіз публікацій Г. Врецьони дає підстави виділити вимоги, які він ставив до особи вчителя: “Мав добру підготовку, добре знав предмет; готуватися до кожного заняття в школі (письмово і по можливості обширно), вести педагогічний щоденник, в якому аналізувати, як вдалося досягти поставленої мети, робити висновки, постійно вчитися” [6, с. 35].

Особливу увагу педагог звертає на мову вчителя: має бути зрозумілою, давати наукові поняття, бути граматично точною, складатися з коротких речень, рівномірно голосно і повільно.

Серед важливих чеснот вчителя виділяє стриманість, працьовитість, доброзичливість, відповідальність, бережливість. Наголошує, що кожного доброго і справжнього вчителя характеризують три властивості: він шукає правди, любить свободу і живе життям в любові.

“Ціла тайна виховання, – зазначає Врецьона, лежить у розумному узгодженні доброти і строгості, а особливо в їх точному відповідно до мети виконанню при повному узгодженні з індивідуальністю кожної поодинокі дитини” [6, с. 36].

Особистість вчителя, проблема загальнокультурної та професійної підготовки посідає особливе місце у творчій спадщині *Бориса Грінченка* (1863–1910).

Педагог вважав, що на особі вчителя ґрунтується все навчання і виховання. Він хотів його бачити високоосвіченою, високоморальною особою, яка досконало знає свою справу, сумлінно виконує

вчительський обов'язок, є справедливою, послідовною і цілеспрямованою у своїх діях.

Педагог висміює обмежених вчителів, які вбивають у дітях прагнення до знань, знущаються над ними морально і фізично. Таким горе-вчителям Грінченко протиставляє образи справжніх народних вчителів, які живуть життям народу і з любов'ю виховують його дітей на культурних здобутках попередніх поколінь.

Принциповістю, чесністю, благородством і повагою до людської особистості відзначаються герої Грінченкових творів. Гімназійний учитель Марко Кравченко, головний герой повісті "Сонячний промінь" презирливо ставиться до "трус" серед учнів, влаштованого інспектором. Він заступається за учнів, у яких було знайдено заборонені гімназійними правилами, але дозволені цензурою, книжки і схиляє на свій бік усю педагогічну раду.

Цілісний образ учителя національної школи, що постає з усієї педагогічної та літературної спадщини вченого й письменника, органічно доповнюється його власною педагогічною діяльністю.

Висуваючи високі вимоги до вчителя, Борис Грінченко передусім прагнув їм відповідати сам. Десять років працював учителем. Про його початкові роки вчителювання Данило Пісочинець писав: "Зрозуміло, що вчителювання Грінченкове було тут не працею для шматка хліба, щось далеко більше і важливіше. Це і навчання народу, просвітлення його свідомості, на цю працю він поклав свої кращі молоді літа, перший запал, хист і міць свого юнацтва. Це була і перша проба власних сил, хисту та щирості" [1, с. 52–54].

Борис Грінченко був упевнений, що "той, у кого в грудях б'ється чесне серце, хто знає, яке велике се діло народне учительство, хто не хоче зрадити свого народу – той зрозуміє куди йому треба йти, з ким і за кого стояти" [1, с. 50]. Народним учителем має право називатися лише та людина, яка окреслена високою метою служіння рідному народові, з широким і перспективним світоглядом, справді інтелігентна й високоморальна.

Ролі вчителя в народній школі приділяла *Леся Українка* (1871–1913) у своїх публіцистичних творах.

З демократичної позиції розглядала роль учителя народної школи, який повинен виховувати молодь, надихати її на чесні, хороші справи. Про ідеал вчителя вона писала в листах до вчительки Антоніни Семенівни Макарової. Письменниця турбується про долю талановитої вчительки, якій за роботою зовсім ніколи жити для себе.

“Уже одно то, что в школе есть человек неплохой, не черствая педантка, и притом честная, есть большая польза для детей”, – зазначала Леся Українка [3, с. 272].

У листі виразно відчувається повага до благородної праці вчительки, яка просить поетесу бути її учителем життя. Вона обіцяє Антоніні Семенівні допомогти наблизитися до ідеалу служіння людям.

Ідеал кращого вчителя Леся Українка показала в образі героя-патріота Антея (“Оргія”), який говорив своїм учням, що після закінчення школи треба ще багато вчитися в житті, багато читати книжок, пробивати собі шлях у науку, ніколи не зазнаватися, не зупинятися на досягнутих успіхах, завжди продовжувати вдосконалювати себе. Народним вчителям вона відводила важливу роль у суспільстві і водночас ставила до них великі вимоги: “Якщо вчитель добрий, освічений, то й учні знають те, що потрібно знати...” [3].

Праця вчителів привертала увагу Івана Франка (1856–1919). З кращими представниками галицького вчителства Іван Франко підтримував безпосередні контакти, листувався з учителями-письменницями Уляною Кравченко і Климентією Попович, цікавився умовами їхньої роботи, довідувався від них про життя людей, які займалися благородною справою навчання і виховання. Він глибоко усвідомлював вирішальну роль учителя в навчанні, формуванні і розвиткові молодого покоління. “Учителем школа стоїть”, – говорив він. Франко порівнював педагогічну майстерність учителя з мистецтвом майстра художнього слова-поета.

В автобіографічних споминах Іван Франко згадує чимало талановитих учителів і професорів (Д. Міхонський, Е. Гікель, Н. Антоневиц, Ю. Турчинський, М. Матковський, К. Бандрівський, О. Колесса, О. Огоновський, Є. Черкавський, Ю. Орохович), які своєю діяльністю спонукали учнів і студентів до самостійного мислення, розуміння сенсу життя, духовно-морального зростання.

Є серед професорів, як писав І. Франко, “...багато людей чесних, мислячих, які вмюють вводити між учеників бодай маленькі заради свіжої, живої мислі, бодай слабі відблиски правдивої поступової науки. Але такі професори рідкість...” [3, с. 35].

Змальовуючи ідеальний образ учителя Д. Міхонського в оповіданні “Борис Граб”, учений дає йому таку характеристику: “Міхонський – се була вельми оригінальна й симпатична постать, рідка поява між гімназійними вчителями”.

Він був глибоко освіченою людиною, яка не обмежувалася знаннями своїх предметів і виступала проти будь-якої рутини і шаблону. Своєю широкою освіченістю, чуйністю і тактом у підході до учнів, уміння заохотити їх теплим словом, він завоював довір’я своїх вихованців.

Дохідливий виклад навчального матеріалу, виховання в учнів навичок самостійно мислити, боротьба проти шаблону і косності у навчанні – ось характерні риси його роботи.

В оповіданні “Борис Граб” Іван Франко наголосив, що велику роль у вихованні в учнів кращих моральних якостей відіграє особистий приклад учителя.

Великий Каменярь з глибокою пошаною писав про багатьох учителів як про “світлих, гуманних та симпатичних людей, що уміли впоїти дітям не страх, а замишування до науки та до чесного трудящого життя” [5, с. 129].

З років навчання в середній школі Іван Франко зберіг теплі спогади про окремих вчителів: “Всі ті льоди – підкреслював він, – поминувши їх позашкільні погляди та діла, були дійсними приятелями молодіжці, уміли єднати собі її прихильність і довірливість, поступали в школі оглядно, тактовно і по найбільшій часті безсторонно, заохочували до самостійного мислення, до застанови над предметом, до котрого вміли збудити цікавість” [5, с. 113].

З теплотою писав Франко про свого гімназійного вчителя Емерика Турчинського, який присвятив справі навчання і виховання усе своє життя. Він палко любив науку і прищеплював любов до знань своїм учням.

Турчинський – майстер педагогічної справи, який поєднує повагу до вихованців з вимогливістю до них. Учні вважали його своїм радником, справжнім другом. “... Бувають учителі з природженим педагогічним талантом, – писав з цього приводу Франко, – які вміють під час уроків жити спільним життям усього класу, забувати про себе, про свої власні турботи, радощі і тривоги. Кожний урок такого вчителя є розширенням розумового кругозору учня, задоволення його природної допитливості, розбудженої попередніми успіхами, є насолодою, а не мукою...”. Таким учителем і був незабутній Емерик Турчинський [5, с. 166].

У п’єсі “Учитель” головним героєм виступає педагог-інтузіаст Омелян Ткач, який невтомною працею бориться за освіту темного, затурканого галицького селянства, незважаючи на всі труднощі та перешкоди, виступає не тільки як учитель, а й як громадський діяч.

Вперше в історії села у школі відбувається публічний екзамен, на який приходять батьки учнів та інші селяни. Екзамен проводиться у святковій обстановці. Тепле, вступне слово, лагідний тон вчителя позитивно впливають на учнів, зменшують їх природне хвилювання. Екзамен наочно продемонстрував наслідки сумлінної праці Омеляна Ткача.

Ткач не задовільняється тільки навчанням дітей – він мріє про поширення освіти серед дорослих, про утворення недільної школи.

П’єса Івана Франка “Учитель” – перший твір в українській літературі, в якому показано важку, але благородну працю сільських учителів.

Яків Чепіга (1875–1938) – громадський і державний діяч, автор проекту української школи, українських шкільних підручників зазначав, що проекти та ідеї щодо школи, втілення їх у виховання і навчання залежать від особистості вчителя, його впливу на дитину. Погляди на педагога висвітлює у першій праці-монографії “Самовиховання вчителя” (1914). Автор акцентує на важливості його ролі в суспільстві та окреслює методику, яка забезпечує явний авторитет, зразковість і бездоганність моральних якостей педагога. Методика полягає у способах самовиховання, удосконалення професійних здібностей, виробленні в собі твердого характеру і волі. Покладаючи великі надії та завдання на образ учителя, Яків Чепіга пише: “І чим більше він розширить коло своїх обов’язків, чим міцніше їх зв’яже з добром об’єктів своєї праці, чим глибше загляне своїм духовним зором у наслідки від свого діла, тим суворіше поставиться він до своєї особи, тим наполегливіше вимагатиме від себе виконання своїх обов’язків” [8, с. 129].

На думку дослідника, високе покликання вчителя не обмежується лише навчально-виховним процесом; він є “довіреном народу”, “довіреном нації у вихованні й освіті нового покоління” [9, с. 13].

Учений виокремлює найголовніші чинники вдосконалення педагога – міркування і праця. У поняття міркування вкладає зміст розумової діяльності, уміння аналізувати, обмірковувати, виділяти головне та бачити другорядне, фіксувати важливі моменти у своїй роботі. Особливим для вчителя є уміння володіти своїми емоціями й думками, які висловлюють уголос, адже вся діяльність учителя – “безперервна праця на користь інших”.

Його, як і інших теоретиків освіти, хвилювало створення ідеального образу учителя. Провідною тезою в багатьох працях Якова Чепіги щодо ідеалу вчителя є любов до дитини.

Також педагог вважав учителя тією культурною силою, яке несе людству світло знань. Його поведінка, зовнішність мають служити взірцем для учнів, батьків, оточення, у якому він перебуває поза межами школи.

На думку вченого, педагог прищеплює моральні чесноти і стійкі переконання добра, краси. Тому саме йому, як нікому іншому, потрібно постійно розвиватися, удосконалюватися в науково-методичному спрямуванні, досягти високої професійної якості роботи.

Акцент Яків Чепіга ставить на справедливості вчителя: “Не шкодь дітям”, “Будь справедливим до дітей у своїй праці”, “Коли хочете дати дітям задоволення, радощі і щастя, будьте справедливими до них” [9, с. 16].

Важливе місце в діяльності вчителя Чепіга надає такій якості, як доброта: “Ніщо так не прихляє дітей до вчителя, як його щира, сердечна добрість” [9, с. 17].

До важливих чеснот у характері педагога вчений відносить терпеливість: “Навчимося витримки, поваги до дитячих вчинків і хиб, а головне – терпеливості і терпіння у наших вчинках і вимогах” [9, с. 25].

Яків Чепіга особливого значення надавав питанню національного виховання педагога, національного виховання маленького українця.

Серед активних діячів, які приділяли увагу особистості вчителя, його підготовці був *Іван Юцишин* (1883–1960) – педагог, громадський діяч, редактор педагогічних часописів, автор чисельних педагогічних праць.

Роль вчителя, на його думку, мусить бути провідною в усіх ділянках національного життя громади. Найважливішою і головною ареною його має бути школа, котру йому прийдеться “двигати” на найвищі щаблі педагогічних вимог.

Ставив до вчителів вимогу переродження і перевиховання, бо на вчителя покладена важлива і відповідальна місія – виховання українського патріота. Він наголошував: “Нові часи вимагають нових людей з відповідно сформованим інтелектом... справу виховання нової людини мусить виховник почати від себе і в собі передусім виховати ідеал нової людини... знайти методи його реалізації в душах довірених йому дітей” [12, с. 1].

Він вважав, тільки вчитель, по суті, міг захистити дитину від офіційного урядового та освітнього колонізаційного натиску, бути “всемогутнім регулятором” між дійсністю та ідеологією. Як він справедливо зазначав, – “при найгірших системах і програмах та при найважчих політичних умовах життя народу висококваліфікований, ідейний і морально дисциплінований учитель та виховник відроджує націю” [11, с. 13].

“...Про духовну вартість школи, – писав він, – рішає не найкращий будинок, вибаглива обстановка, педагогічне приладдя (і вони конче потрібні) або найрозумніше зложені, теоретичні системи й програми, але все таки *живий творчий учитель!*” [11, с. 13].

З огляду на те, що центром і “живим предметом праці” вчителя завжди є дитина в школі, а розуміння всіх найскладніших законів її фізичного й духовного розвитку дають педагогічні науки, вчитель має одержати всесторонню педагогічну освіту, без якої не можна стати творчим виховником і вчителем.

У програму студій народного вчителя також має увійти філософія, історія культурного розвитку найбільш освічених народів, знання мов і літератур народів; кожний народний вчитель, крім рідної і державної мови, повинен знати одну або дві мови інших народів.

Як виховник і культурна людина учитель повинен орієнтуватися в явищах природи, вміти цінити й користуватися найновішими здобутками фізико-математичних наук, а знання природничих наук повинно “заокруглити” його світогляд.

Поза тим учитель мусить дбати про естетичне виховання дітей і керувати мистецьким розвитком народу. Тому повинен мати фахову освіту мистецтва: музики й співу, малярства й пластики.

Учитель, суспільний працівник і керівник народного руху, мусить бути відповідно підготовленим до своїх суспільних функцій: мати знання з математики, історії, соціології, суспільної й політичної економії, теоретичної політичної підготовки. Оце, як вважав Ющишин, є ті наукові дисципліни, які повинні збагачувати інтелект кожного народного вчителя як виховника шкільної молоді і суспільного працівника поза межами школи.

Іван Ющишин неодноразово повертався до питання про поєднання вчителем шкільної і позашкільної діяльності. Наголошуючи на цьому, писав, що не вірить у можливість існування активного українського народного вчителя, який міг би обмежити свою виховно-освітню працю до вузького тільки терену самої шкільної праці.

У своїх роздумах про роль і місце вчителя в суспільстві Іван Ющишин не оминув питання про зв'язок виховання й політики: "Вчительська і виховна праця – найістотніша ділянка глибокого політичного життя" [13, с. 6–7].

Своїм прикладом високої культури, ідейності та усупільненості учитель має бути прикладом для селян, кликати їх до колективної співпраці в розбудові кращого завтра. "Учитель шанує і любить однаково всіх активних, усупільнених громадян. Він співпрацює з ними для ідеалу спільного національного добра" [12, с. 4].

Своє бачення особи нового освітнього працівника І. Ющишин виклав у посмертній публікації про М. Галуцинського, в якій писав: "Михайло Галуцинський був завершеним типом новітньої активної людини, типом новітнього освітнього робітника. Природа такого типу не зане спокою, одноманітності, лабораторійно-кабінетної праці, однобічності суспільних зацікавлень" [14, с. 283–284].

Імена визначних педагогів минулого, їхні погляди і праці мають провідне значення для освіти в усі часи. Серед них важливе місце належить проблемі особистості вчителя.

У другій половині XIX – на початку XX ст. до особистості вчителя, його якостей, підготовки ставилися великі вимоги. Це пояснюємо тим, що в той час цінували високоморального і високоосвіченого учителя, який створював високий дух не лише у школі, а й у навколишньому середовищі.

Аналізуючи спадщину видатних педагогів з позицій особистості вчителя, переконуємося, що центральною фігурою у здійсненні національно-просвітницьких планів навчання і виховання в школі вчені вважали педагога.

Вчитель є представником національної інтелігенції, його особистість завжди була й залишається актуальною в культурологічних вимірах якості української інтелігенції.

Василь Пачовський, поет, мислитель на Першому Українському Педагогічному конгресі (1955) зазначав: “Учитель мусить бути чимось більше як учитель– мусить бути дослідником, громадянином, людиною на весь ріст в кожному ділі, в кожному кроці, в кожному слові, бо сповнює місію апостола. Він має творити нових людей, він формує через своїх вихованців родину, місто, громадянство, цілу націю”.

1. *Грінченко Б.* [текст]: наук.праці / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. – Львів : Сполом, 2014. – 184 с.
2. *Завгородня Т.* Підготовка вчителів для української народної школи Галичини (1919–1939 роки) / Т. К. Завгородня. – Івано-Франківськ : Видавництво: Плай. – 1999 – 136 с.
3. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги: Підручник/ А. М. Бойко, В. Д. Бардінова та ін.: Під заг.ред. А. М. Бойко. – Київ : ВД “Професіонал”, 2004. – С. 287–317.
4. *Скільський Д.* “Учителем школа стоїть”. Особа вчителя у творчості Івана Франка / Д. Скільський / Рідна школа. – 2000. – № 10 (850). – С. 59–62.
5. *Смаль В.З.* Педагогіні ідеї Івана Франка / В. З. Смаль. – Київ : В-во “Рад. Школа” – 1966. – С. 108–140.
6. *Ступарик Б.* Вчитель – громадянин Григорій Врецьона / Б. М. Ступарик, Л. Б. Калинчак. – Івано-Франківськ “Лілея НВ”. – 1998. – 72 с.
7. *Франко І. Я.* Учительська бібліотека в Дрогобичі / І. Я. Франко / Педагогічні статті та висловлювання. Упорядник О. Г. Дзевєрін. – Київ: В-во “Рад. школа”. – 1960. – С. 35.
8. *Чепіга (Зеленкович) Я. Ф.* Вибрані педагогічні твори: [навч. посіб.] / Я. Ф. Чепіга. – Харків : ОВС, 2006. – 328 с.
9. *Чепіга Я. Ф.* Самовиховання вчителя / Я. Ф. Чепіга. – Київ: Українська педагогічна бібліотека. – 1914. – 36 с.
10. *Юцишин І. М.* Межі й перспективи реформістичного руху в вихованні й освіті / І. Юцишин // Шлях виховання і навчання. – 1922. – Ч. 6. – С. 5–10.
11. *Юцишин І.* Новий український народний учитель/ І. Юцишин // Шлях виховання і навчання. – 1928. – Ч.5. – С. 13.
12. *Юцишин І.* Про селянсько-хлопоманське ідолопоклонство/ І. Юцишин // Шлях виховання і навчання. – 1929. – Ч.10. – С. 1–4.
13. *Юцишин І.* Національне виховання / І. М. Юцишин // Шлях виховання і навчання. – 1929. – Кн.2. – С.6-7.
14. *Юцишин І.* Михайло Галушинський – український андрогог / І. М. Юцишин // Шлях виховання і навчання. – 1931. – Ч. 4. – С. 283–284.

Стаття: надійшла до редколегії 25.11.2016

доопрацьована 15.03.2017

прийнята до друку 11.04.2017

**PERSONALITY OF THE TEACHER IN THE HISTORY OF THE UKRAINIAN
PEDAGOGICAL THOUGHT
(END OF THE XIXth – BEGINNING OF THE XXth CENTURIES)**

Romana Myhailyshyn

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA – 79005*

Based on the analysis of scientific literary sources, the paper clarifies the essence of key concepts: personality, image, ideal, teacher, school, and student. It outlines the key theoretical ideas according to the research issue as a result of the publications' analysis and generalisation. The article substantiates the actuality and relevance of the research topic to the educational activity of a teacher nowadays. The author considers the personality of the teacher in the history of Ukrainian pedagogical thought (the end of the nineteenth and early twentieth centuries), in particular in the pedagogical heritage of Hregoryi Vretsiona, Lesya Ukrainka, Ivan Franko, Boris Hrinchenko, Yakov Chepiha, Ivan Yushchyshyn. She emphasises that the problem of the teacher's personality in the history of pedagogical thought is considered as the central and leading one and takes the important place in pedagogical theory.

Key words: personality, teacher, image, ideal, school, student.